

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בלק
תמוז ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

האם מרובע בלשון חז"ל, זהו ריבוע שזה-צלעות ממש, באורך וברוחב ובאלכסון. השלמה בעניין בעל איגרות משה ושיטתו, והסבר דברי ר"י החסיד בעניין הלל הגדול שהיה כתוב בספר התורה, והעבירו דוד המלך לספר תהלים. השלמה בעניין חמורו שלרבי פינחס בן יאיר ומעלתו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 387
מספר השיעור בדיסקים – 262

השיעור מוקדש

לרפואת ידידנו הרב שילה בן הרב שלמה יגאלי הי"ו.
המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו
ישראל, ויחזקהו ויאמצהו בקו הבריאות, אכ"ר.

השיעור מוקדש לרפואת ידידנו רבי שילה בן הרב שלמה יגאלי ה' ישמרהו ויחייהו, כולם יענו אמן בכוונה, המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו ישראל (אמן), ויחזקהו ויאמצהו בקו הבריאות (אמן), וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה, אכ"ר.

האם מרובע בלשון חז"ל, זהו ריבוע שוה-צלעות ממש, באורך וברוחב ובאלכסון.

נאמר בתורה בפרשתנו, **מִי מִנָּה עֵפֶר יַעֲקֹב וּמִסֵּפֶר אֶת רֵבַע יִשְׂרָאֵל** [במדבר כ"ג, י"], מפרשים חז"ל בתנא דבי אליהו [פרק כ"א], כי בלעם התפעל מן הבחורים הצעירים שבעם ישראל, על שהם עוסקים בתורה. 'עפר יעקב', זה מלשון 'עופר האיילים'. כך הדבר נדרש, מלשון עופר, דהיינו אייל צעיר. א"כ, 'מי מנה?' כמה עפרים ישנם בעם ישראל, אשר עוסקים בתורה, ואינם מתעסקים בהבלים כאומות העולם. לכן, כיצד אפשר לקלל אותם? זמספר את רובע ישראל'.

על הפסוק הזה, ישנם הרבה פירושים. וכיון שהדבר נאמר בנבואה, הרי בודאי שהפסוק מכיל פירושים בלי סוף. התרגום הוא, מאן יכול לממני דעדקיא דבית יעקב, דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא. אונקלוס מפרש את המלה 'עפר', כפשוטו. או חדא מארבע משריתא דישראל. זמספר את רובע ישראל', רובע מלשון ארבע.

במדרשי חכמי תימן כתוב על זה כך, כיון שראה הדגלים מרובעים כריבוע המזלות, ביקש למנותם, כדי שתהיה בהם מגיפה. זהו דבר חידוש. דהיינו, זמספר את רובע ישראל', בלעם ראה את בני ישראל שוכנים לשבטיהם, כיצד הם חונים במדבר, והסדר שלהם הוא מרובע.

הרי דיברנו לפני כמה שיעורים ושיעור מוצש"ק בהעלותך, כי בשעת החנייה, לפי כל הדעות, עם ישראל חנו כתיבה מרובעת. כלומר, מחנה

שכינה ולויה היו באמצע, וכל השבטים חנו מסביב. בכל צד, היו שלושה שבטים. רק לגבי שעת המסע, ישנו מאן דאמר, שהם היו כקורה. וישנו מאן דאמר, כי גם אז הם היו כתיבה מרובעת. א"כ, בלעם ראה את הדגלים, שהם מרובעים כריבוע המזלות, ובפרט שכנראה בלעם הבין בענייני כוכבים ומזלות וכישופים וכדו', שהרי בעצם הכל מתחיל מכך ובנוי על כך, וממילא הוא הבין כי לעם ישראל ישנה מעלה גדולה מאד, ואינם חונים כך בסתם בצורה הזאת, אלא שיש לכך משמעות. וכפי שאמרנו, גם אצל מלאכי השרת, הסדר הוא כך. המלאכים הם מסביב להקב"ה, בצורת מרובעת. וכן יעקב אבינו ציוה לבניו, שישאו את מטתו בצורת מרובע. הגיע מכך בלעם למסקנא ולהבנה, שיש בכך משמעות גדולה. אבל הוא רצה, להטיל את עיניו בהם, דהיינו להטיל בהם עין הרע, לכן הוא רצה לספור אותם. 'מי מנה מספר את רובע ישראל', בכדי שתהיה בהם מגיפה ח"ו. הדבר מובא בספר מעיין גנים, וכן בילקוט תימני, ובאור האפילה, ובילקוט מדרשי תימן. כולם אומרים את אותו הפירוש. ש'רובע ישראל', הכוונה היא על הריבוע.

התעוררתי מזה למה שדיברנו בזמנו, כי לכן היה מקובל אצלינו, וכך עדיין מקובל בהרבה בתי כנסת, שעושים את צורת הישיבה כך, מסביב לכתלים, ולא יושבים בשורות שורות, כפי שכתוב במפורש בתוספתא וברמב"ם ובשו"ע, שכך היא סדר הישיבה בבית הכנסת. סדר זה, שיושבים מסביב הכתלים, נקבע על ידי הקדמונים, בתורת זכר לדגלי מדבר. פני הציבור בבית הכנסת, כלפי מחנה שכינה ומחנה לויה, אשר הם נמצאים באמצע. יש בכך עניין גבוה מצד עצמו, בכדי להזכיר את דגלי מדבר, אבל יש בכך גם תוכן רוחני פנימי המונח בעניין הזה. כך דיברנו בזמנו, והפירוש הזה הוא חשוב מאד, בכדי להסביר, למה עשו בדוקא כפי הסדר הזה? למרות שבאופן זה, בית הכנסת אינו מנוצל דיו מבחינת השטח. משא"כ כאשר

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא ניכנס כעת, לדיוק בלשון הפסוק. שהרי אם אתה אומר 'חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב', מדוע אתה צריך להגיד עוד שזה 'רבוע'? הרי מובן מאליו שזה ריבוע. ישנם המפרשים, כי הכוונה היא כלפי בית המקדש של שלמה המלך, שעתיד לעשות. כי אמנם הוא לא היה במדות הללו, אבל בכל זאת העיקר שיהיה מרובע. דהיינו, גם אם המדות יהיו אחרות, בכל מדה שהדבר ייעשה, צריך שהוא יהיה בצורת מרובע.

הגמ' בזבחים דנה, מדוע במקום אחר כתוב, על המזבח סביב ויקרא ג', ב' למה כתוב, גם 'סביב' וגם 'רבוע'? אומרת הגמ' כך, ואיצטריך למכתב סביב, ואיצטריך למכתב רבוע. דאי כתב רחמנא סביב, הוה אמינא דעגיל מעגל, כתב רחמנא רבוע. ואי כתב רחמנא רבוע, הוה אמינא דאריך וקטין, כתב רחמנא סביב. כלומר, אם היה כתוב רק 'סביב', היינו חושבים ואומרים, כי יכול להיות שזהו בצורה עגולה, ולא צריך שיהיו למזבח זוויות ופנות. ואם היה כתוב רק 'רבוע', היינו אומרים, 'דאריך וקטין'. כך כתוב בגמ' במפורש. שאם לא היה כתוב 'סביב', אלא רק 'רבוע', היינו אומרים כי זהו אריך וקטין, דהיינו הרוחב הוא צר וקטן. א"כ רואים, כי גם בצורה כזאת, זה עדיין נקרא בשם ריבוע. לכן צריך להיות כתוב 'סביב', כי אז משמע, שכל הזוויות והצלעות, הם אותו הדבר. כמו־כן מצינו בגמ' במס' עירובין ודף יב ע"ב. הגמ' שם אומרת, איזו היא חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה, אלא בפס ארבעה? כל שמרובעת. מרובעת אין, עגולה לא? הכי קאמר, אי ארכה יתר על רחבה, הוה ליה מבוי. א"כ רואים, כי מה שכתוב 'מרובע', זה בא רק לאפוקי עגול. שהרי הגמ' אומרת, כי אם האורך יהיה יותר מהרוחב, הרי שזה יהיה מבוי, אבל אכן היה משמע שזהו נחשב בתורת מרובע.

יושבים שורות שורות, שורה אחרי שורה, ישנו מקום גדול יותר עבור ציבור. אבל ברור הוא, כי ישנו עניין לעשות דוקא בצורה כזאת, בכדי שכולם יהיו מכוונים כלפי התיבה וספר התורה, הנמצאים במרכז בית הכנסת.

אבל בס"ד התעוררתי, כי לכאורה הדבר עדיין אינו כ"כ מיושב. שהרי בתי הכנסת בעצמם, אינם עשויים בצורת ריבוע. מישהו ראה בית הכנסת בצורת מרובע? הרי זהו כמו הדיואן, ארוך ורחב. היום קוראים לכך 'מלבן', דהיינו בצורת לבינה. א"כ, זה לא מרובע? ממילא לכאורה, ההסבר איננו מספיק, כיון שזה אינו צורת ריבוע. אמנם בני ישראל עצמם, היו בצורת ריבוע, שלשה שבטים מכל צד, והדבר היה ממש כמו מרובע. אבל בתי הכנסת שלנו, אינם בצורת מרובע. לא ראיתי בית כנסת בשום מקום, שיעשו אותו בצורה מרובעת. אלא עושים אותו, צר וארוך. א"כ לכאורה, הדבר הוא בדיוק ההיפך. זה מתאים יותר, לפי המאן דאמר, שבשעת המסעות הם היו כקורה, דהיינו צר וארוך?

אולם צריכים לדעת, כי הדבר איננו נכון. דהיינו, למה שקוראים היום בשם 'מלבן', בלשון חז"ל הדבר נקרא 'מרובע'. מצינו כך בלשון חז"ל, בהרבה מקומות. מה שנקרא בזמנינו בשם 'מלבן', הם מחשיבים זאת בתורת ריבוע. דהיינו, המלה 'ריבוע', זהו מלשון ארבע. אבל לא חייב להיות, כי כל הצלעות והזוויות יהיו שוות. גם אם הצלעות אינן שוות, קוראים לכך חז"ל בשם מרובע. יש לכך הרבה הוכחות, במקומות רבים בגמרא. כגון, במסכת זבחים ודף סב ע"ב. הגמ' שם מדברת, לגבי המזבח כידוע, החושן היה מרובע, כמו שנאמר רבוע הָיָה כְּפֹלַל עָשׂוּ אֶת הַחֹשֶׁן [שמות ל"ט, ט']. וגם המזבח היה מרובע, כמו שנאמר וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים, חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְךָ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב, רְבֹעַ יְהִי הַמִּזְבֵּחַ וְגו' [שמות כ"ז, א'].

יוצא דל"ת. דהיינו שע"י הרצועה, זאת הפינה של"אות דל"ת. לא ניכנס לכך שוב, כיון שכבר הארכנו על כך בעבר.

ממשיך בעל פרי אליעזר וכותב, לשון חז"ל קצת שונה מהמקובל היום, לקרוא מרובע רק לשוה צלעות. (וכן מקובל היום, כשרוצים להבדיל בין שני הצורות, לקרוא מרובע לכל צורה שיש לה ארבע צלעות, ואילו ריבוע נקראת רק צורה בה כל הצלעות שוות וכל הזוויות ישרות). כן מוכח להדיא מכמה ראשונים. הרי"ד והביאו הריא"ז, והעיטור, והמרדכי בהלכות תפילין דף י"א ע"ג בשם הלכות גדולות, ורי"ף שאינם לפנינו, הסוברים שתפילין בצורת מלבן, כשרות. ומרובעות לא אתי, אלא לאפוקי עגולות. ישנם כמה ראשונים הסוברים, שאפילו אם אתה רואה כי הצדדים הם יותר ארוכים, וצד אחד יותר צר, עדיין זה נקרא מרובעות. כי לדבריהם, 'מרובעות' היינו, העיקר שלא יהיו בצורה עגולה.

ישנה תשובה ארוכה של"מהרי"ץ זיע"א [שו"ת פעו"צ ח"ג סי' ר"ה, מובא בפסקי מהרי"ץ כרך ראשון דף כ"ב סעיף כ"ב], על עניין הריבוע של"תפילין. כידוע, בדורות שעברו, לא היו את הכלים, בכדי לעשות זאת בצורה מדוייקת. גם שו"ת רב פעלים [ח"ד סי' ב' דן בכך. ומהרי"ץ מביא ראיה, מהמשנה במס' מגילה [פרק ד' משנה ח'] האומרת, כי תפילין עגולות, הן סכנה, ואין בה מצוה. זאת סכנה, כי אם ח"ו אם הוא יקבל מכה, התפילין ייתקעו לו בתוך המוח. אבל ממילא משמע, שזה לא היה מרובע ממש.

בכל אופן, כעת אנו מדברים, על הדיוק של ריבוע. עד כמה הפינות צריכות להיות מדוייקות?

כותב הרמב"ם לגבי יריעות של"ס"ת, איך לעשות שיהיה ארכו כהיקפו [בפרק ט' מהל' ספר תורה הלכה ג'], ומרבע העורות בשוה, ועושה

מצינו כמרבן לגבי עניין תפילין. הגמ' במס' מנחות [דף לה ע"א], וכן כתבו הרמב"ם [הלכות תפילין פ"ג הל"א] והשו"ע [אורח חיים סי' ל"ב סעיף ל"ט], כי לגבי תפילין, תנא, תפילין מרובעות, הלכה למשה מסיני. איזהו ריבוע? אמר רב פפא, בתפרן ובאלכסונו. דהיינו, האלכסון צריך להיות אותו הדבר. כלומר, הריבוע צריך להיות בשוה ממש, באורך וברוחב ובאלכסון. לכאורה, מדוע הם צריכים להסביר כל"כך, כיצד הריבוע צריך להיות? משמע, כי אם לא היינו מפרטים את כל הפירוט הזה, היינו אומרים, כי גם אם התפילין היו בצורת מלבן, הדבר גם כן היה כשר. ואכן ישנן שיטות בראשונים, כי אם התפילין בצורת מלבן, הדבר כשר.

בודאי אתם זוכרים, כי בזמנו [שיעור מוצש"ק פינחס ה'תשע"ב] דיברנו על עניין ה'קשר של"תפילין', שהאות דל"ת בקשר התפילין של"ראש, הוא בצורה מרובעת. הרי קשר התפילין של"ראש, הוא כמו האות דל"ת, וכפי שהגמ' אומרת [שבת דף סב ע"א], דל"ת של"תפילין, הלכה למשה מסיני. והרמב"ם כותב [פ"ג מהלכות תפילין הלכה י"ג] כך, קושר קשר מרובע כמין דל"ת. איך 'קשר מרובע', הוא 'כמין דל"ת'? הרי צורותיהם שונות לגמרי? כיצד להסביר זאת? בזמנו דיברנו על כך באריכות.

כותב בספר פרי אליעזר [דף ר"א הערה צ'] כך, ואף שבלשון חז"ל, מרובע היינו גם מלבן, והעיקר שיש לו ארבע צלעות, ואפוקי משולש וכדו', אמנם עכ"פ ודאי לא דל"ת שאין לו ד' צלעות. כאשר אומרים 'מרובע', משמעות הדבר הוא, שרק זהו אינו עיגול או משולש וכדו'.

אבל עכ"פ, כיצד להסביר שבכל זאת המרובע זהו האות דל"ת? דיברנו על כך בזמנו, כי הכוונה היא על החלק העליון והחלק הימני, שזהו כמו דל"ת. והחלק השמאלי, הוא צורת האות יו"ד. או דלמא, שביחד עם הרצועות, זה

שערי יצחק – השיעור השבועי

וזה לשון המפרש 'באר יצחק', כל צורה שהיא ארכה כרחבה, נקראת רבועה, וזהו המרובע באמת. כי על חמש צורות הם המרובעות. האחד, מרובע באמת, דהיינו ארכו כרחבו. והשני, מרובע ארך כזה. והשלישי, נקרא מרובע מעויין, אין זוויותיו ניצבות אלא עקומות כזה. גם צורה כזאת, שייך שהיא תיקרא ריבוע. שני זוויותיו צרות, אלו העליונה ותחתונה, ושני זוויותיו שבאמצע רחבות, וארבע צלעותיו שוות. והרביעי, נקרא מרובע ארוך מעויין כזה. והוא ששני צלעותיו המקבילים שוות, ושני זוויותיו צרות ושניים רחבות. והחמישי, נקרא מרובע מתחלף, והזוויות כזה, שכל אחד מארבע צלעות וארבע זוויות אינם דומות זה לזה. כן פירש הרב ר"מ סתהון.

רוחב כל עור מהן ששה טפחים. לא היה די לו לומר, כי הוא מרבע אותם, אלא היה צריך להוסיף, שהריבוע יהיה שוה. משמע, כי בלי זה, יכול להיות שהדבר בכל זאת ייקרא ריבוע.

דרך אגב, ההוכחה שהבאנו מקודם מהגמ' במס' מנחות, זאת הוכחה של הגרי"ז, הרב מבריסק זצ"ל. ראיתי שמביאים כך בשמו ובס' אוצר חידושים על מס' מנחות דף קל"ז ע"א. הרי רש"י מסביר שם [בד"ה ובאלכסון], שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהא להם אותו אלכסון. אומר הגרי"ז, למה צריך רש"י להאריך כ"כ? אלא מפני שאם היה כתוב רק 'מרובע', אין הדבר מוכרח שיהיה ארכו כרחבו. כיון שגם צורת מלבן, נחשבת כמרובע, כדאיתא בזבחים דף ס"ב ע"ב לעניין המזבח וכו' ע"כ. וכן ראיתי בספרים נוספים.

כותב זאת במפורש, רבי אברהם אבן עזרא [בפרשת תרומה] על הפסוק 'רבע יהיה המזבח'. וז"ל, כל צורה שהיא ארכה כרחבה, נקראת רבוע, וזהו המרובע באמת. כי על חמש צורות, הם המרובעות.

דהיינו, אמנם זהו הריבוע האמיתי והמושלם, אבל ישנן עוד חמש צורות, שהן נקראות בתורת ריבוע. דהיינו, גם מלבן, נקרא בשם ריבוע. ואפילו צורת 'מעויין', נראית מרובע. לא חייב להיות, שתהיה השוואה בין האחד לשני. אלא העיקר הוא, שהם קוים ישרים. מה שהקוים נוטים ימינה או שמאלה, זה לא משנה, הכל מוגדר בתורת ריבוע. ראיתי כי המפרשים שם, נותנים הרבה דוגמאות לכך. הראשון הוא ממש מרובע, אבל גם צורת מלבנית, נחשבת ריבוע, וכו' וכו'.

שאלה מהקהל: העיקר שלא יהיה עגול או משולש?
תשובת מרן שליט"א: בדיוק. וק"ו לא בעל שש צלעות.

(פה) ועשית כל צורה שהיא

ארכה כרחבה
נקראת רבועה וזהו המרובע באמת
כי על חמש צורות הם המרובעות
האחד מרובע באמת דהיינו ארכו כרחבו
כזה והשני מרובע ארוך
כזה וכן נקרא מרובע
מעויין אין זוויותיו ניצבות
אלא עקומות כזה שני זוויותיו
צרות אלו העליונה ותחתונה
ושני זוויותיו שבאמצע רחבות וארבע
צלעותיו שוות והרביעי נקרא מרובע
ארוך מעויין כזה והוא ששני
צלעותיו המקבילים שוות ושני
זוויותיו צרות ושניים רחבות והחמישי
נקרא מרובע מתחלף והזוויות כזה
שכל אחד מארבע צלעות וארבע
זוויות אינם דומות זה לזה
כך פירש הרב ר"מ סתהון:

צילום מתוך ספר באר יצחק

צו

הרומה כן:

ויטינעס פ'יעק, קאד'ר'טיוק): א מרובע ארוך * שד' זויות נלכות וכל ז' ללעותיו הנגדות שוות * (אייכווינקוינט

לעגליעס פ'יעק, דעקטאקווקס): ב מרובע נפתל * שד' ללעותיו שוות * חכל אין ד' זויותיו נלכות או שוות * רק הזויות הנגדות שוות * (רושע, ד'האסס): ג מרובע נפתל ארוך * שב' מד' ללעותיו הנגדות שוות ואין ד' זויותיו נלכות או שוות * רק זויותיו הנגדות שוות * (לעגליעס רושע, ד'האכט'דיעס): ד מרובע מקוים * ישרים וחניס שוים זה לזה * (מונגלייטינעס פ'יעק, טר'פ'עליוק): ה

צילום מתוך ספר בן ימיני

כוונתו כך. השאלה היא, למאן דאמר שהנסיעה לא היתה בצורה מרובעת, אלא כמו קורה, דהיינו צר וארוך, א"כ מה הוא יענה על הפסוק 'כאשר יחנו כן יסעו'? הרי מהפסוק משמע, כי החניה והמסע, היו אותו הדבר, כתיבה מרובעת? אלא הוא אומר, לא, מבחינת סדר שורות, זה אכן השתנה. אבל הפסוק בא להגיד, כי 'כאשר יחנו כן יסעו'. ר"ל, אל תחשוב שרק החניה היתה על פי ה', ואילו לגבי הנסיעה, מתי שהם רצו, הם יכלו ליסוע. אלא, שגם הנסיעה נעשתה אך ורק על פי רצון ה'.

והוא מציין את המקור לכך, ירושלמי פ"ה דעירובין. והוא מוסיף וכותב, עיין שפתי חכמים פרשת בהעלותך. לכאורה משמע, כי ברצונו להשיג על השפתי חכמים.

בעל שפתי חכמים ופרשת בהעלותך, במדבר פרק י"א אות נ"ג, כותב תשובה אחרת על השאלה הזאת, וז"ל, ואם תאמר, למאן דאמר כקורה היו מהלכין, היאך מפרש 'כאשר יחנו כן יסעו'? ויש לומר, כאשר יחנו איש על דגלו ועל מחנהו כן יסעו, וכתיב יחנו בני ישראל איש על דגלו ואיש על מחנהו. מצאתי. מביא השפתי חכמים, כי הוא מצא תשובה על השאלה הזאת. הדבר בא להגיד, כי כמו שבחניה היו בני ישראל 'איש על דגלו ועל מחנהו', דהיינו הם לא מתערבבים האחד עם השני, אלא כל שבט היה מסודר במקומו, אותו הדבר היה כך בעת הנסיעה.

לכאורה, בעל מעס לועז, מתכוין להשיג עליו, משום שהירושלמי אומר תירוץ אחר, א"כ מדוע אתה מביא לך פירוש אחר? הרי בירושלמי, ישנה תשובה אחרת לשאלה זאת. לפום רהטא זאת היא שאלתו. ובפשטות הוא אכן צודק, כיון שהדבר כתוב בירושלמי במפורש, מאן דאמר כקורה, ומה מקיים כתיבה 'כאשר יחנו כן יסעו'? מה בחנייתן על פי הדיבור, אף בנסיעתן על פי הדיבור.

העיקר לענייננו, הרווחנו מכך לגבי מה שאמרנו, בעניין בתי הכנסת העשויים בצורת דגלי מדבר, וכי גם צורת מלבן נחשבת מרובע. וממילא, הפירוש הזה שדיברנו בס"ד, בהחלט מתקבל שהוא יכול להיות נכון.

שאלה מהקהל: האם עדיף שבבית הכנסת הצלעות יהיו שוות?
תשובת מרן שליט"א: לכאורה היה עדיף שהצלעות יהיו שוות, אבל כנראה מאיזה שהם סיבות החליטו שלא כ"כ מתאים לעשות כן.

בספר מעס לועז פרשת במדבר [דף י"ח] כתוב כך, יש אומרים, שהמסע היה בשורה, האחד אחרי השני. וכבר אמרנו, כי אלה העושים את צורת הישיבה בביהכ"נ שורות שורות, הם משוים את התפילה כמו המסעות. וזהו שאומר הכתוב, כאשר יחנו כן יסעו. הכוונה, כשם שהחניה היתה על פי הקב"ה, כך שבמקום שהורה להם לחנות, חנו במקום שהיה חפץ, כך היה מסעם על פי חפץ הקב"ה, ולא יכלו לנסוע בכל זמן שרצו בכך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מפי עצמו, זהו כי דבר י"י בזה. ואפילו אמר, כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו, הוא החליט, כי לא נראה לו הק"ץ הזה, ושואת המצאה, או שמשה רבינו ע"ה אמרה מעצמו, וזה אינו מהקב"ה, זה הוא כי דבר י"י בזה. הדבר חמור מאד. בהמשך הפסוק כתוב, הַפְּרַת תְּפִירַת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ.

כותב רבינו הרמב"ם בהלכות תשובה נפ"ג הלכה ח"ז כך, שלושה הן הכופרים בתורה. האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד, אפילו תיבה אחת, אם אמר, משה אמרו מפי עצמו, את הפסוק הזה, או את המלה הזאת, משה רבינו הוסיף מעצמו, הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפירושה, והוא תורה שבעל פה, והמכחיש מגידיה, לא רק התורה שבכתב, אלא גם התורה שבע"פ, אם אינו מאמין למה שחז"ל אומרים, כגון צדוק ובייתוס. הם היו הצדוקים הראשונים, ואח"כ בדורות שאחריהם, אלו הקראים. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת, וכבר בטלה תורה זו, אע"פ שהיא היתה מעם ה', כגון ההגרים. דהיינו בני ישמעאל, צאצאי הגר. הם מודים בתורה, אבל לטענתם, התורה הזאת היתה בעבר, והיא כבר התבטלה. כל אחד משלשה אלו, כופר בתורה.

לפני כן, בהלכות יסודי התורה נפרק ט' הלכה א"ן, כותב הרמב"ם יסוד מאד חשוב, וז"ל, דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. הא למדת, שכל דברי תורה, מצווין אנו לעשותן עד עולם. וכן הוא אומר, חוקת עולם לדורותיכם. התורה איננה משתנה בשום דור, אלא זהו דבר נצחי. ונאמר, לא

אלא מאי. מי שיראה בפירוש שירי קרבן, לו בעצמו ישנו פירוש אחר בעניין הזה. הוא טוען, כי אם כל העניין הוא, רק בכדי להגיד שגם הנסיעה היתה על פי ה', הלא ישנם הרבה פסוקים שכתבו זאת, א"כ למה חוזרים על כך עוד הפעם? כך הוא כותב, וקשה, הא תלתא זימני כתיב על פי י"י יחנו ועל פי י"י יסעו, ובודאי למצוה כתיב וכו', ולכן נראה לו פירוש אחר.

אולם לגופו של עניין, זאת איננה קושיא. ואכן אינני יודע, האם כוונת המעס לועז, להשיג על שפתי חכמים, אלא אפשר לומר שהוא ציין זאת בסתם בתורת הערה.

דהיינו, כל דבר שאיננו נוגע לדינא, גם אם ישנה גמרא, אפילו בבלי ולא רק ירושלמי, שכתוב בה הסבר מסויים, זה עדיין אינו אומר שהמפרשים אינם יכולים להגיד תירוץ אחר. כלומר, גם אם ישנו תירוץ בגמרא על איזו קושיא, המפרשים יכולים להביא תירוץ נוסף, ואינם חייבים לומר את תירוץ הגמרא. כך כותב בעל תוספות יום טוב, ועוד רבוותא, בכמה וכמה מקומות. אפשר להגיד פירוש בתורה, ואפילו במשנה, שאינו כפי מה שאמרו חז"ל, אבל העיקר שלא תהיה מכך נפק"מ לדינא. כיון שזהו רק תירוץ, אפשר להגיד תירוץ נוסף. ממילא יוצא, כי זאת אינה קושיא, ואפשר ליישב את הדבר לפי כל השיטות.

השלמה בעניין בעל איגרות משה ושיטתו, והסבר דברי ר"י החסיד בעניין הלל הגדול שהיה כתוב בספר התורה, והעבירו דוד המלך לספר תהלים. הגמרא במסכת סנהדרין [דף צט ע"א] אומרת כך, תנו רבנן, פ"י דבר י"י בזה ואת מצותו הפר הַפְּרַת תְּפִירַת [במדבר ט"ו ל"א] זה האומר אין תורה מן השמים וכו'. תניא אידך, כי דבר י"י בזה, זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר, כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה, שלא אמרו הקדוש ברוך הוא, אלא משה

בשמים היא. אפילו אם יוצאת בת קול מן השמים, ואומרת למשל כי ההלכה היא כרבי אליעזר בן הורקנוס, איננו מתיחסים לכך, כיון שאין תורה חדשה. לא בשמים היא.

הא למדת, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. מאחר שאפילו אם יוצאת בת קול מן השמים ואומרת כך, לא מתייחסים לזאת, ק"ו אם בא בן אדם, שלפי דבריו הוא נביא, ויגיד לנו מצוה חדשה, או יבטל איזו מצוה, הרי שהוא נביא שקר.

לפיכך, אם יעמוד איש, בין מן האומות בין מישראל, ויעשה אות ומופת, ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה, או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו ממשה, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו, כעת בזמנינו, ישנן מצוות אחרות, צריך לשנות או לתקן איזו מצוה, לגרוע או להוסיף, הרי זה נביא שקר, שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. מה שקיבלנו ממשה רבינו ע"ה, זאת היא התורה, ואין תורה אחרת. התורה לא תשתנה. ומי שבא ואומר אחרת מכך, פירושו שהוא אומר כנגד התורה. א"כ מה דינו? ומיתתו בחנק, על שהזיד לדבר בשם ה', אשר לא ציוהו. שהוא ברוך שמו ציוה למשה, שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם, ולא איש אל ויכזב.

דיברנו בשיעור הקודם, על שיטת בעל איגרות משה, ותכף נגיע בעזרת ה' יתברך לנושא שעליו דיברנו בסוף השיעור הקודם, בעניין הפלת העובר. אבל כעת נתחיל באופן כללי, דיברנו לגבי השיטה והדרך שלו.

האיגרות משה [ויו"ד ח"ג סי' קי"ד, בדבר פירוש התורה המיוחס לר"י החסיד] מביא את הגמרא שהבאנו לעיל, בסנהדרין דף צ"ט תניא, כי דבר ה' בזה, זה האומר אין תורה מן השמים, ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ

מפסוק זה, שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו, זהו כי דבר ה' בזה. ומבואר בפירוש הרמב"ם ביסוד השמיני, דהיינו בשלוש עשרה העיקרים, שמביא הרמב"ם בפירוש המשניות [פ"א דסנהדרין], שמשה היה רק כותב מה שנקרא לו מפי הגבורה, ולפיכך נקרא מחוקק. הקב"ה היה אומר, ומשה כותב מלה במלה כפי שהקב"ה אמר לו, מבלי להוסיף או לגרוע. ואין הפרש בין זבני חם כוש ומצרים, פסוקים הנראים לכאורה שאינם כ"כ חשובים, כגון שמות האומות הללו, ושם אשתו מהיטבאל, וזתמנע היתה פלגש, ובין אנכי י"י אלהיך, ושמע ישראל, הם כמו הפסוקים, שהם יסודות האמונה, כי הכל מפי הגבורה. לא משנה, מה הוא הנושא, ועל מה המדובר.

וליכא מחלוקת בין התנאים, על השמונה פסוקים. הכוונה היא, לשמונת הפסוקים האחרונים של התורה. הרי כתוב שם, וַיִּמַת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ וְדָבָרִים לַיהוָה. כיצד משה רבינו כתב זאת? והרי הוא עדיין לא מת? ישנן שתי דעות על כך. ישנו מאן דאמר ועיין בבא בתרא דף ט"ו ע"א, כי יהושע כתב זאת, לאחר מות משה. וישנו מאן דאמר, כי הקב"ה אומר, ומשה כותב בדמע. אפילו שמשנה רבינו עדיין לא מת, אבל הקב"ה אמר לו שיכתוב זאת, וכך הוא מסר את התורה לבני ישראל. אלא שלר"י ואמרי לה ר' נחמיה, כתבן יהושע ג"כ בדרך הזה, שהקב"ה אמר כל תיבה ותיבה ואות ואות. ולר"ש, גם הח' פסוקים, כתבן משה. אומר בעל איגרות משה, כי גם למאן דאמר שיהושע כתבם, זהו לאחר שהקב"ה אמר לו כך, ויהושע כתב זאת תיבה בתיבה.

ואיתא כן ברמב"ם פ"ג מתשובה הל"ח, האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד, אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו, ה"ז כופר בתורה. ואף שבלשון הגמ' איתא, רק חוץ מפסוק זה, אמנם בלשון הגמ', לא כתוב חוץ מ"תיבה" אחת, אלא כתוב רק חוץ מ"פסוק" אחד, פשוט וברור,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל ישנה שם טעות בגירסא. שאיתא, אמר עזרא, אם יבא אליהו, ויאמר לי מפני מה כתבת כך? אומר אני לו, כבר נקדתי עליהן. ואם אומר לי, יפה כתבת, אעביר נקודה מעליהן. באדר"נ כתוב, 'אמר עזרא, אם יבוא אליהו ויאמר לי, מפני מה כתבת כך', עזרא הסופר, הוא ראש אנשי כנסת הגדולה בבית שני, והוא אומר, כי 'אם יבוא אליהו ויאמר לי, מפני מה כתבת כך?' דהיינו, למה עשית נקודות? 'אומר אני לו, כבר נקדתי עליהם. ואם אומר לי יפה כתבתי, אעביר נקודה מעליהן.'

אומר האיגרות משה, והוא טעות ברור. זאת גירסא מוטעית. שכתבת התיבות שבתורה, לא שייך שישאלו, למה כתבן? מה אתה שואל? למה כתבת? וכי סלקא דעתך, שעזרא הסופר כתב דברים מעצמו? הרי אמרנו, שזהו כופר בתורה בתורה? כיצד הוא יכתוב ויוסיף דברים? דהרי משה, מפי הגבורה כתבן. והמתקן הוא בכלל 'כי דבר י"י בזה', והוא כופר בתורה. דהרי הוא כאומר, שאותיות אלו לא נכתבו מפי הקב"ה, או שהקב"ה החליף ואמר שמעתה לא יכתבו, שתרוייהו אלו נחשבו כופרים בתורה. וגם אם אין צורך לכתבן, גם לפי הצד השני, שלא צריך זאת, מה יועיל מה שכתב הנקודה? עמש"כ בבנין יהושע. הם דברים שלא ניתנו להיאמר.

הוא חולק בזה על המפרש הידוע, של אבות דרבי נתן. ולפי דעתו, דבריו לא ניתנים להיאמר, כיון שמובן מדבריו, שעזרא הוסיף זאת. שעזרא הסופר לא תיקן שום דבר, דשום נביא שבעולם לא יוכל לשנות שום דבר דאלה המצות, שאין הנביא רשאי לחדש דבר וכו'. אבל לא לעניין לתקן שום דבר, וחס לן לומר. ושרי ליה מריה לבעל בנין יהושע, אבל פשוט שהוא גירסא מוטעית, אלא צריך לגרום כהפסקי תוס' וכו'.

שאפילו תיבה אחת, ולא דוקא. והוא הדין, שגם אות אחת. אף שגם הרמב"ם לא הזכיר זה, הרמב"ם מוסיף 'תיבה', אבל זהו לאו דוקא, והמדובר אפילו על 'אות' אחת, דהא טעם אחד הוא. שמשה היה רק סופר, הכותב מה שאמר לו הקב"ה לכתוב.

וזהו הכתיב והקרי, כדאיתא בנדרים דף ל"ז. וכן אי אפשר לשום אדם, אף לא לנביא, להחסיר אפילו אות אחת. ואם חסר אות אחת או יתר אות אחת, פסולה. כמפורש ברמב"ם פ"י מס"ת ה"א. ומחמת שאין אנו בקיאים בחסירות ויתירות, כדאיתא בקידושין דף ל' ע"א, אין פְּשָׁרוֹת ס"ת שלנו ברורה כל כך. ואיכא מצד זה חילוק לדינא, שבשביל חסירות ויתירות, כשליכא שינוי בהעניין ובמבטא, אין מוציאים ס"ת אחרת, כדאיתא ברמ"א או"ח סי' קמ"ג סעיף ד'.

ואף הנקודות שבתורה, שאין בהם פיסול. הרי ישנן עשר נקודות בתורה, מחומש בראשית פרשת וירא ובראשית י"ח, ט"ז בפסוק ויאמרו אליו וגו', ישנן נקודות על אותיות אל"ף יו"ד ווא"ו. ועד הפסוק בחומש דברים פרשת נצבים (דברים כ"ט, כ"ח) לְנֹזֶל וּלְבַנְיָנוּ עַד וְגו', ישנה נקודה על כל אחת מן האותיות הללו. אם לא עשו את הנקודות האלו, הדבר אינו פוסל את הס"ת, כיון שהדבר אינו מעכב. וכן אם יעשו נקודות, במקום שלא צריך לעשותן, גם דבר זה אינו פוסל את ספר התורה. אבל הוא אומר, בין אם לא נעשו אותן הנקודות בהס"ת, ובין אם נמצא איזה נקודות שאין צריכין, נמי אסור.

וכעת הוא מביא כך, עיין בפסקי תוס' מנחות סימן רל"א, כשכתב עזרא התורה, עשה נקודה. אמר, אם יאמר משה, למה נקדתי? אשיב, הלא לא מחקתי. והוא ברייתא באדר"נ פרק ל"ד ח"ד בלשון אחר, שהוא גירסא מוטעית. הוא אומר, כי מה שמובא בפסקי תוספות, מובא אמנם גם באבות דרבי נתן,

והבינו כך. לבוא ולהגיד, שזאת טעות, קשה מאד. [היה לי את הספר, לקרוא לכם זאת מבפנים, אבל אני רואה כעת ששכחתי להביא את הספר הזה, אולי בשיעור הבא בל"ג, אם אני אספיק]. גם החיד"א בספר פני דוד, כותב כך. כולם הבינו את הדברים כפי משמעותם. א"כ, איך אפשר להבין זאת?

אולי לפני כן, נסביר את פירוש הלשון הזה, 'אם יבוא אליהו ויאמר, מפני מה כתבת כך'. מה זאת אומרת, 'אם יבוא אליהו?' וכי ישנו ח"ו ספק, האם אליהו הנביא יבוא? אלא חושבני, כי שיעור הלשון הוא כך, לא 'אם יבוא אליהו, אלא 'כשיבוא אליהו, אם הוא יאמר לי זאת'. דהיינו, המלה 'אם', אינה הולכת על הרישא, אלא על הסיפא. כלומר, אם כשיבוא אליהו יאמר ויטען לי כך, אענה לו כך וכך. אמנם, אולי הוא לא יטען לי זאת, אבל על הצד שהוא אכן יטען כך, אענה לו כך.

א"כ ראשית, נתחיל מהסיפא של דבריו. בעל אג"מ שואל, שישנה כאן משמעות, כי כביכול עזרא הסופר הוסיף תיבות. דהיינו, הוא הסתפק, האם לכתוב אותם, או שלא? לכן הוא אמר, אני אעשה כך, ואם יטען לי אליהו, למה כתבת זאת? כביכול למה הוספת? אני אומר לו, כי אין בכך בעיני, כיון שאני רק ניקדתי. שואל האג"מ, מה תעזור הנקודה? ועל הצד השני, שאליהו יגיד לי, יפה כתבת, אזי אני אוריד את הנקודה. אבל מה תעזור הנקודה?

אולם צריכים לדעת, כי בספרים הישנים, כאשר הסופר היה כותב איזו מלה בטעות, כשהוא רצה למחוק זאת, כיון שהוא כבר כתב אותה ואינו יכול לגרד זאת, כיון שאז ישאר המקום חלק וכו'. מה הוא היה עושה? אין המדובר בספר תורה, אלא בספרים הרגילים. הוא היה עושה נקודות, על המלה המיותרת. למשל, אם את הפסוק נֶאֱוֹ לְחַיִּיךָ בְּתָרִים צְוֹאֲרֶךְ בְּתָרוֹזִים [שה"ש א', יג], הוא כתב כך, נֶאֱוֹ לְחַיִּיךָ בְּתָרוֹזִים. א"כ, בכדי שלא תחשוב

ברצוני לומר לכם כך. בעל איגרות משה, הוא שר התורה, או משרי התורה, שהיו בדור שעבר. חס ושלום, אינני דוחה את דבריו. אבל אנו צריכים לברר את האמת, ולפחות לומר זאת בגדר 'הערות', בכדי שהאמת תצא לאור. אין ספק, כי יסודות הדברים שהוא אומר, זהו דבר נכון. ויתירה מכך, הוא מסביר כי המדובר הוא על 'פסוק', או 'תיבה', או 'אות'. ואנחנו נוסיף, כי המדובר הוא גם על 'נקודה', שאי אפשר להוסיף זאת בתורה. הדבר כתוב, בזוהר חדש [שיר השירים דף ע"ג, ובדפוסים אחרים בדף פ"ט ע"ב], וברצוני להקדים זאת, לפני שאתייחס לגופם של הדברים.

בזוהר חדש כתוב כך, ואי תימא, ניקודי, תיקון סופרים הוא? כאן המדובר הוא על נקודות, כמו פתח קמץ צירי חירק שאו וכדומה. חס ושלום. אפילו הניקוד שבספר התורה, אין צד שהנביא יבוא יחליף זאת. כגון, שבמקום פתח, הוא יעשה קמץ. וכן, שבמקום צירי, הוא יעשה חירק. אפילו על הניקוד. דאפילו כל נביאי דעלמא יהון כמשה, דקביל אורייתא מטורא דסיני, לית לון רשו לְחַדְתָּא, אפילו חדא נקודה זעירא באות חד. אפילו אות זעירא דאורייתא. דהיינו, אפילו לעשות נקודה אחת קטנה, על האות הקטנה ביותר, אינם יכולים לשנות ולעשות זאת. היסוד הוא ברור, שאין אפשרות לשנות כלום, ואנחנו מוסיפים זאת אפילו לגבי הנקודות.

הרי למדנו גדולה מזו. ומדובר שם לפני כן בענייני סודות הטעמים והנקודות, לגבי הפסוק [שה"ש א', י"א] תוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נְקֻדֹת הַכֶּסֶף.

אבל מצד שני, בא האיגרות משה, ודוחה את הגירסא הכתובה לפנינו, באבות דרבי נתן. אבל מה אנו יכולים לעשות? כמעט כל המפרשים, מביאים את הגירסא הזאת. וגם במדרש במדבר רבה, כתובה הגירסא הזאת, וכן בספרים רבים אחרים. כולם כתבו זאת,

אבל כעת תשמעו, את הנקודה העיקרית. האג"מ כותב בהמשך כך, כל הס"ת כולה, נכתבה על ידי משה מפי הגבורה, כל אות ואות ממש. ומי שאומר שאיכא אפילו רק אות אחת שכתב משה בעצמו, הוא כופר בתורה, ובכלל כי דבר י"י בזה. וכ"ש מי שיאמר, שאיכא איזה דבר שאף משה לא כתבו, אלא אחרים, או שבאו אחרים והחסירו זה מן התורה, שהם כופרים בתורה, ובכלל כי דבר י"י בזה. וכשיבא אחד ויאמר, שלו צוה ה' לחסר או להוסיף אפילו רק אות אחת, הוא נביא השקר, שמיתתו בחנק, כדאיתא ברמב"ם פ"ט מיסוה"ת ח"א.

ואני בער ולא אדע. הרי קראתי לכם מקודם את לשון הרמב"ם, ושמעתם את דבריו. מישהו ראה בדברי הרמב"ם, את מה שהוא כותב בשם הרמב"ם? איפה כתוב ברמב"ם, כי מי שיבוא ויגיד שה' צוה אותו להוסיף אות אחת בתורה, הרי הוא בכלל 'כי דבר י"י בזה', ומיתתו בחנק? אין דבר כזה ברמב"ם. דבריו פלא עצום. הרי הרמב"ם כותב, כי המדובר הוא, כאשר בא איזה נביא, וגורע או מוסיף איזו מצוה, או מחליף אותה. אבל לא מדובר על הוספת 'אות' בתורה.

צריך לדעת עוד, הגמ' אומרת בסנהדרין ודף כא ע"ב] אומרת, ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא קדמו משה. לולי שמשה רבינו היה לפני עזרא הסופר, היתה ניתנת התורה על ידי עזרא. דהיינו, הוא היה במדרגה גבוהה, כתוב עליו [עזרא ז', ו'] והוא ספר מְהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה, והיה ראוי שתינתן התורה על ידו. א"כ, שייך שיהיה דבר כזה. הרמב"ם איננו מדבר, על נביא שבא ואומר להוסיף או להחסיר אות בתורה, שמפני כך הוא נקרא כופר. הדבר אינו כתוב ברמב"ם. ולפי עניות דעתי, בשום מקום לא כתוב דבר כזה.

כי אכן המלה 'לחייך' צריכה להיות כתובה פעמיים, הסופר היה עושה נקודה על המלה הזאת, וממילא היו מבינים שהתיבה הזאת היא מיותרת. מי שיקרא זאת, או מי שיבוא להעתיק אחריו, יבין כי צריך לדלג על המלה הזאת. הסופרים בעבר היו עושים נקודות, מעל המלה המיותרת. כך הוא הדבר בספרים הישנים. וישנה שיטה בקדמונים, כי הדבר עוזר גם לגבי שרטוט. כך מובא בר"י מיגאש וברמב"ם. הרי כתוב, שאסור לכתוב שלוש תיבות, בלי שרטוט. א"כ, בכדי לתקן זאת, ע"מ שלא יהיה איסור כזה, אם הוא היה רוצה לכתוב איזה פסוק, הוא היה כותב שתי מלים, ועושה עליהן נקודות, וממשיך כך הלאה. הדבר הוא, כאילו מחקתי אותם. כיון שאסור לכתוב בלי שרטוט, אזי כאילו לא כתבתי אותם. זהו בעצם הרעיון של נקודות. במלים אחרות, לעזרא הסופר היה ספק בכך. לכן, אי אפשר לבוא ולהכחיש זאת.

מצאתי חידוש נוסף בהרבה מספרי חכמי תימן כת"י, שהביאו את המאמר הזה, כפי שהוא כותב, אבל הם הוסיפו בו משהו. הם כותבים, כי עזרא הסופר, מצא את האותיות הללו, שהן תלויות בין השיטין. לכן, זה היה הספק שלו. הוא לא ידע, מדוע הן נכתבו תלויות בין השיטין? ממילא הוא לא ידע, האם צריך לכתוב זאת, או שלא? מתוך הספק הזה, הוא החליט לכתבם עם נקודות. והדבר סימן, כי יש כאן ספק מחיקה. א"כ יוצא, כי זהו בעצם הפשט, ואין מקום לדחות את דברי ספר בניין יהושע. תכף תראו בהמשך, שהדברים יהיו ברורים ביותר.

כנראה, נשמט ממנו העניין הזה, שזאת המשמעות של נקודות. אבל אי אפשר להגיד, כי זאת 'גירסא מוטעית', כיון שכל המפרשים והראשונים גרסו כך. ואדרבה, חושבני כי פסקי התוספות, קיצרו את המאמר הזה. דהיינו, לא שהיתה להם גירסא אחרת, אלא שהם הביאו רק את הנפק"מ העיקרית מכך.

בכל אופן, ממשיך בעל איגרות משה וכותב דברים חמורים, על פירוש התורה שלרבי יהודה החסיד. זהו פירוש שמצא מישוהו בזמנינו בכת"י, והדפיסו זאת. לא אכנס לכל פרטי דבריו, אלא נעמוד רק על נקודה אחת, שכבר דיברנו עליה בשיעור הקודם. ברצוני להרחיב מעט על כך.

ישנו שם פירוש מוזר, על הפסוק וַיִּשֶׁם אֶת אֲפֵרַיִם לְפָנָי מִנְּשָׂה (בראשית מ"ח, כ"ז). הוא מפרש, כי הכוונה היא על משה רבינו, ולא על יעקב אבינו. א"כ כותב בעל אג"מ, המזייף הזה רשע ואפיקורוס ושוטה. לא ניכנס לכך, כיון ששערי תירוצים לא ננעלו.

אבל הנקודה שנוגעת אלינו, היא לגבי מה שדיברנו בשיעור הקודם, בעניין שירת הבאר, אִזְּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עֵינַי לָהּ (במדבר כ"א, י"ז). רבי יהודה החסיד מפרש, כך מביא בנו בשם אביו, פירש מורי אביו, כי 'אז ישיר ישראל את השירה הזאת', המדובר הוא על המזמור הודו ל'י'י פי טוב פי לעולם חסדו ותהלים קל"ז. זאת היא השירה, אשר שרו ישראל על הבאר. אמנם, זהו דבר מוזר מאד, ואינו מקובל, מוסכם בודאי כי זהו פירוש משונה, אבל אי אפשר לבוא ולהגיד, שהוא כופר בתורה. רבי יהודה החסיד אומר, כי דוד המלך העביר זאת לספר תהלים, אבל בעצם זה כבר היה כתוב בתורה.

אומר בעל איגרות משה כך, וכן מש"כ דשירת ישראל על הבאר, היה לא 'עלי באר' שנכתב בתורה, אלא הלל הגדול. וזה היה כתוב בחומש, אלא שדוד המלך הסיר שירה זו מן התורה, וחיברו בתהלים. הוא כפירה היותר גדולה בתורה, ודברי דופי בדוד המלך. והוא גרוע, משום שהוא בלא טעם כלל, רק כמו להכעיס. לדבריו, מה השיגעון הזה, לבוא ולהגיד פירוש כך? איזו סיבה ישנה להגיד דבר כזה? אלא, שמי שכתב זאת, עשה כך בכדי להכעיס. דהיינו, הוא חיפש להכניס רעיון עקום בסתם, מתוך רשעות.

וגם ניכר שם, שכופר בנס דבארה של מרים, דהיה זה הבאר שאמר שירה עליו, והוא מפרש באריכות שהיו חוקרים אנה באר מים טובים וקרים, וטוב לחנות עליו. שזהו גם כפירה בהמסעות, שהיו רק עפ"י ה', ולא בשום חשבונות בני אדם, אף לא של משה, וכמפורש בקראי. ובכל שנות המדבר, שתו רק מבארה של מרים. והוא כנראה כופר בזה. זאת בעיא נוספת.

טוען האג"מ, לפי דבריך שאתה מקשקש, האפיקורוס הזה כביכול נתלה ברבי יהודה החסיד, שהבאר הזאת היא איננה בארה של מרים, והרי כל הזמן הם שתו מבארה של מרים? א"כ, משמע כי הוא כופר בכך.

אולם אינני יודע, האם הדבר נכון. הרי לא כתוב במפורש בתורה, שזהו בארה של מרים. ואם יבוא מישוהו ויגיד, כי יש לו פירוש על הבאר שכתוב בתורה, ושזאת איננה בארה של מרים, האם זאת כפירה? אינני יודע. למה זאת כפירה? וכי לא יכול להיות, שיש לו פירוש אחר? הרי במדרשי חז"ל, ישנם הרבה פירושים. אמנם לא מצאתי מקור לכך. אבל אם מישוהו יגיד כך, הדבר בהחלט יכול להיות. הרי רבי יהודה החסיד, מסתמא לא המציא זאת מעצמו. אלו אינם דברים הנאמרים בסתם, מסתמא היתה לו קבלה על כך. בדרך כלל, רבי יהודה החסיד אומר דברים, אשר קיבלם כך בקבלה. בודאי שהדבר נאמר כך.

יתירה מכך, גם אין כאן כפירה כלל. שהרי כעת, כבר הגיעו בני ישראל למקום ישוב, הרי הם כבר הגיעו לערבות מואב. א"כ אה"נ, במדבר אכן היה להם את בארה של מרים, אבל כעת הם כבר נמצאים במקום ישוב, ובהחלט יכול להיות, שלאחר שהגיעו לשם, כעת זאת כבר איננה בארה של מרים, כי הבאר היא כבר התייבשה, ומעכשיו יש להם באר חדשה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמנם, זאת אינה כ"כ קושיא, כי איננו חייבים להסכים לרבי יהודה החסיד. אבל מצד שני, אם אומר זאת רבי יהודה החסיד, הרי מסתמא הוא לא המציא את הדבר, א"כ מה קורה כאן? הרי בספר התורה, כתובה שירת 'אז ישיר ישראל', בפרשת חוקת, בראש הדף. לפי דבריו, היה כתוב 'אז ישיר ישראל וגו' עלי באר', דהיינו אמרו שירה על הבאר, אבל השיר בעצמו זה לא היה הפסוקים הללו, אלא הלל הגדול, דהיינו 'הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו'. לכן חוזרים ואומרים, 'כי לעולם חסדו, כיון שזהו המענה של שיר. זהו כמו פזמון, החוזר על עצמו. אבל לכאורה, במזמור הזה, ישנם עשרים ושש שורות. א"כ יוצא, כי לפי"ז משתנה מכאן ואילך כל סדר ראשי הדפים.

זאת היתה השאלה שלו. שהדבר אינו מסתדר מכאן והלאה, מכיון שסדר הדפים משתבש. אם המזמור היה על עמוד שלם, אזי אה"נ, הדבר היה צודק ונכון. אבל המזמור הזה, הוא רק עשרים ושש שורות?

אולם כעת, כאשר ראיתי את דברי רבי יהודה החסיד בפנים, ולפי דבריו, אין המדובר רק לגבי המזמור הזה, אלא על כל 'מזמורי יתמי שלמשה'.

מה הפירוש מזמורי יתמי? הגמ' במס' ע"ז נדף כד ע"ב] אומרת, כי זהו כל מזמור בתהלים, אשר לא כתוב בו את שם המחבר. הרי כידוע, ישנם מזמורים שכתוב את שם מחברם, כגון 'מזמור לדוד', וכן 'משכיל לאיתן האזרחי', וכדומה. אבל ישנם מזמורים 'יתומים', אשר אין להם שם, לא כתוב מי חיברם. הרי מלאחר המזמור תפלה למשה איש האלהים [תהלים צ', עין מדרש תהלים שם, ורש"י בב"ב דף י"ד סע"ב], דהיינו מהמזמור צ"א, ועד 'מזמור לתודה', ישנם אחד-עשר מזמורים, שהם כולם מאת משה רבינו ע"ה. א"כ לפי דבריו, כל המזמורים הללו, היו כתובים בספר התורה. ממילא לפי"ז, הדבר כבר מסתדר, ומתורצת הקושיא.

אבל ידידנו רבי דקל ענאקי הי"ו, שאל שאלה בשיעור הקודם, ואולי לא ענינו לו על כך תשובה מספקת. אולם עכ"פ כעת, הסתכלתי ביתר עיון בפירושו של רבי יהודה החסיד, וחושבני כי ישנה תשובה מצויינת לשאלתו.

כתוב שם [בדף קפ"ד] כך, אז ישיר ישראל את השירה הזאת, פירש מ"א [ראשי תיבות מורי אבי], כך בנו כותב בשמו, זהו הלל הגדול. שלאחר שניצולו מסיחון ועוג, ועברו נחל ארנון, אז נעשה זה השיר. ובחומש היה כתוב. כעת תשמעו, מה שהתחדש לי מכאן חידוש יותר גדול, אלא שדוד המלך הסיר כל מזמורי יתמי של משה שבחומש, וחיברן בספר תהלים שלו. שמעתם? אין המדובר רק על המזמור 'הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו', על כל מזמורי יתמי של משה'.

בשיעור הקודם, הבאנו את הספר הציוני, כפי שהביא בעל איגרות משה משמו, המדובר הוא אך ורק על המזמור 'הודו לי"י כי טוב וגו'. אבל קפץ רבי דקל הי"ו ושאל, אם כן, הדבר אינו מסתדר עם ספר התורה שלנו. הכוונה שהרי המזמור 'הודו לי"י כי טוב', הוא רק עשרים ושש שורות. והרי ספר התורה שלנו, כל דף הוא מסודר ביותר, מסתיים בסוף פסוק, בלי משיכות של אותיות או צמצומן וכדומה.

בזמנו [שיעור מוצש"ק בהר בחוקותי ה'תשע"ג] דיברנו, על המלה 'וישחט' ויקרא ח', ט"ז, שבראש הדף בפרשת צו. וכן על הפסוק, יולף [דברים כ"ה, ל"ז] שבפרשת כי תבוא. אמרנו אז, כי כך נכתב בספר התורה של משה רבינו. הארכנו על כך בעבר, ואמרנו כי המסורת שלנו בס"ת היא, שכל דף נגמר בסוף פסוק, וגם כל חומש נגמר בסוף עמוד. דהיינו, שנמצא כי זאלה שמות, נכתב בראש הדף. ויקרא, בראש הדף. וכן כולם. ואמרנו, כי לפי כל הראיות נראה, שזאת היא העתקה מספר התורה של משה רבינו, דף אחרי דף. א"כ, כיצד הדבר מסתדר לפי דברי ר"י החסיד?

בשביל מה הקשקוש הזה? למה אתה נותן דופי בדוד המלך, וזה בלי שום טעם.

אבל לענ"ד אדרבה, זה אינו 'בלי שום טעם', אלא יש בכך טעם גדול מאד.

הרי כתוב במזמור ותהלים קל"ה, הַלְלוּ יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ וְגו', שְׁעִמְדִים בְּבַיִת יְיָ בְּחַצְרוֹת בַּיִת אֱלֹהֵינוּ וְגו'. ואח"כ המזמור הבא ותהלים קל"ו הוא, הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. יש בשני המזמורים הללו, הרבה פסוקים הדומים האחד לשני. כגון, בפרק קל"ו כתוב, לְמִפְּנֵי מִצְרִים בְּבִכּוּרֵיהֶם, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וַיְהִיג מַלְכִים אֲדִירִים, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וְנָתַן אֶרֶץ לְנַחְלָה, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. ובמזמור שלפני כן, כתוב דברים דומים, שְׁהִבֶּה בְּכּוּרֵי מִצְרַיִם וְגו'. ואח"כ כתוב לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן, וְלִכְל מַמְלָכוֹת כְּנָעַן. וְנָתַן אֶרֶץ נַחְלָה, לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. למה במזמור קל"ו, לא כתוב זלכל ממלכות כנען? ואלו במזמור קל"ה הדבר אכן כתוב? אומר רבי יהודה החסיד, כי את זאת הוסיף יהושע. דהיינו, את המזמור קל"ה, ייסד יהושע. הרי בזמנו, הוא כבר נלחם עם שלשים ואחד המלכים. א"כ יהושע הוסיף זאת, לסיחון מלך האמורי, ולעוג מלך הבשן, ולכל ממלכות כנען. משא"כ את המזמור 'הודו לי"י כי טוב', שאמר משה רבינו ע"ה, ובזמנו היה רק את סיחון ועוג. אבל אח"כ בא יהושע, והוסיף זאת במזמור נפרד. אם כן הדבר מיישב, למה הוא הוסיף את המלים זלכל ממלכות כנען. והוא ממשיך וכותב אחרי כן, כמעט פסוק דומה, וְנָתַן אֶרֶץ לְנַחְלָה, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. נַחְלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. ממילא, זה לא 'בלי טעם', כפי שאומר הגר"מ. ומה שנאמר בסוף מזמור קל"ה, בְּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שְׁכֵן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּ יְיָ. אם תשאלו, כיצד הדבר קשור ליהושע? לכן הוא אומר, כי לא יהושע אמר זאת, אלא דוד המלך. ובשיעור מוצש"ק מטות ה'תשע"ד תמצא בעה"ה חידושים והרחבה נוספת בנדון דלעיל.

וחושבני, כי לפי"ז מתיישבת לנו שאלה נוספת. הרי כתוב, שהתורה היא שבעה ספרים, כמ"ש חֲצֵבֶה עֲמוּדֵיהָ שְׁבַעָה ומשלי ט', א"ו. דהיינו, הפסוק וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרֶץ וְגו' [במדבר י', ל"ה], זהו ספר בפני עצמו, והוא נגזר לעת"ל. ובפסוק וַיְהִי הָעָם פְּמִתְאֲנָנִים [במדבר י"א, א'], מתחיל ספר נוסף. א"כ יוצא, כי זהו ספר קטן מדאי. אולם לפי מה שהבאנו כעת, הדבר בהחלט מובן. וחושבני, כי הדבר מיישב ועונה על הרבה דברים. כמרכן הדבר מיישב את השאלה העיקרית, כיצד כתוב שישנם ששים ריבוא אותיות בתורה? אמרנו בעבר [שיעור מוצש"ק פקודי ה'תשע"ד], שהרי לכאורה חסר הרבה אותיות בתורה כביכול? לפי"ז הדבר מיושב.

אבל, זה לא שח"ו הסיר זאת דוד המלך מדעת עצמו, אלא שהוא הסיר זאת בנבואה על פי ה'. אם הקב"ה החליט בזמן דוד המלך, כי מעתה ואילך, צריך להסיר זאת, כפי דברי רבי יהודה החסיד, אזי אינני יודע, האם שייך להגיד על כך שזאת כפירה.

כעת תראו, כיצד הדבר מיישב שאלה טובה אחרת. אומר ר"י החסיד, ותדע לך, הוא מביא הוכחה, 'נותן לחם לכל בשר', על מן אמרו. וסיחון ועוג הזכיר. על כן הזכיר לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו, 'נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו', 'הודו לאל השמים כי לעולם חסדו'. פירוש, שהמטיר להם לחם מן השמים. בא יהושע והוסיף ועשה מזמור שני שדומה לזה, 'שעומדים בבית י"י', והוסיף רק חידוש אחד, 'ולכל ממלכות כנען', פי' על ידי נס זה נעשה. וכשדוד כיבש את ציון, הוסיף גם הוא שיטה אחת, 'ברוך י"י מציון שוכן ירושלים הללויה'. דהיינו, הפסוק 'הודו לי"י כי טוב וגו', זהו המזמור שאמרו בני ישראל, על מלחמת סיחון ועוג. ובא יהושע, והוסיף במזמור, וכן דוד המלך.

טוען על כך בעל איגרות משה, כי מי שאומר פירוש כזה, זהו בכדי להכעיס. מה הוא רוצה?

שערי יצחק – השיעור השבועי

אביו, שהמדובר על הלל הגדול, היה צריך לכתוב את הלל הגדול, א"כ מדוע אתה אומר 'אז ישיר ישראל'? הרי בשום מקום, לא כתוב את ה'אז ישיר'?

האמת היא, לפענ"ד בס"ד, כי זאת אינה קושיא כ"כ. כיון שאולי בסה"כ רוצים לומר, כי הלויים היו אומרים שירה, ולכן הם תפשו רק את הרישא, דהיינו 'אז ישיר ישראל'. כמו שכתוב לגבי השבת הראשונה, שהיו אומרים במנחה את 'אז ישיר משה ובני ישראל את השירה', הכוונה היא עד 'מי כמוך באלים י"י'. ובשבת השנייה, היו מתחילים 'מי כמוך באלים י"י'. ובשבת השלישית, היו מתחילים 'אז ישיר ישראל'. א"כ מה הטענה, שהיה צריך לומר 'הלל הגדול'? כי שבכל מקום זה נקרא כך? זאת לא כ"כ קושיא, כיון שהגמרא רצתה להשוות זאת, עם ה'אז ישיר' הראשון.

אבל גם אם נניח שזאת אכן קושיא, הסתכלתי ברמב"ם [פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ט"ז], וראיתי כי הוא בכלל לא גורס זאת, אלא הוא גורס רק את 'אז ישיר משה', ואת 'מי כמוך'. אם כן, נראה כי הקושיא בכלל איננה מתחילה. נמצא כי מהבחינה הזאת, פשיטא כי הדבר בסדר גמור. שהרי אפשר כי גם ר"י החסיד גרס כך בגמרא. ועיין מהר"י קורקוס ולחם משנה על הרמב"ם שם.

ושלא תתפלאו, כיצד הדבר יכול להיות? צריכים לדעת, כתוב במדרש תהלים [מזמור א' אות ב'], כל מה שעשה משה, עשה דוד. ישנה השואה, בין דוד המלך למשה רבינו. משה הוציא את ישראל ממצרים, ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכויות וכו'. כמרכן שניהם מלכו על ישראל ויהודה, ושניהם בנו מזבח וכו'. משה בירך את ישראל, 'אשריך ישראל'. ודוד בירך ב'אשרי האיש'. דהיינו, הוא משבח את אותו אדם.

שאלה מהקהל: וכי התורה משתנה? תשובת מרן שליט"א: חס ושלום. לא משתנה שום דבר. משה רבינו ע"ה חיבר מזמור, שהוא אצלינו כיום בספר תהלים, הודו לי"י כי טוב וגו', והוא בדיוק כפי שכתב אותו משה רבינו. רק שבזמן דוד המלך, הוסיפו את זאת שם. כך לפי דעת רבי יהודה החסיד. אינני יודע לומר לך, האם הדבר מוסכם. מסתבר שלא. יש לכך גם סתירות. אבל אי אפשר לבוא ולהגיד, כי זאת היא כפירה.

בהמשך הדברים, בנו של רבי יהודה החסיד, שואל כך, ותימה לי על דברי אבי, מפרק בתרא דראש השנה. דקאמר התם, במנחה בשבת, מה היו אומרים? זיושע' עד 'מי כמוך'. ובשבת שנייה מ'מי כמוך' עד סיום השירה. ובשבת שלישית היו אומרים, אז ישיר ישראל וגו'. ואם איתא כדברי אבי, היה לו לומר הלל הגדול, כי היא השירה.

הרי בגמרא ראש השנה [דף לא ע"א] כתוב, מה היו הלויים אומרים בבית המקדש? בבוקר, הם היו אומרים את שירת האזינו, לפי הסדר הזי"ו ל"ך, כפי שאנו קוראים כיום בספר תורה. בכל שבת, הם היו קוראים פסקא אחת. כך במשך שש שבתות. ובמנחה, הם היו קוראים 'זיושע', ובשבת שנייה 'מי כמוך', ובשבת שלישית 'אז ישיר ישראל', ואח"כ חוזרים חלילה. א"כ יוצא, כי בכל שש שבתות, הם היו מתחילים את פרשת האזינו. ובכל שלש שבתות, הם היו מתחילים 'אז ישיר'. המחזור של תפילת מנחה, היה כפול ביחס לתפילת הבוקר, בה היו קוראים את פרשת האזינו.

א"כ הוא שואל, לכאורה היה צריך לומר, את הלל הגדול? למה אומרים את 'אז ישיר ישראל'? הרי אינך יכול להגיד, כי הכוונה היא, לומר רק את ההתחלה. כי בכל מקום שהגמרא אומרת את המזמור הזה, הוא נקרא בשם 'הלל הגדול'. והוא כותב בסוף, שזהו גימגום. דהיינו, בנו מקשה עליו קושיא, כי לכאורה לפי דברי

יוצא א"כ, כי ספר תהלים, נחשב כהמשך של תורה. היכן שמשנה רבינו הפסיק, 'אשריך ישראל', שם מתחיל דוד המלך את ספר תהלים. גם במדרש שמות רבה ופרק ט"ז פרשה ט"ז כתוב כך, הרבה מעשים שכתב משה רבינו בתורה סתומים, עמד דוד ופירשם. רואים שישנה השואה, בין דוד המלך לבין משה רבינו.

ולגופו של עניין, בעל משנה הלכות [חלק י"ב סי' רי"ד], כבר עמד על עיקר העניין, ולאחר שהוא משיג על האיגרות משה בקשר לספר הציוני, הוא כותב עליו שהדבר אינו יכול להיות, ומה אתה רוצה, הרי ספר הציוני כתב זאת, וכל הפוסקים הביאו דברים רבים מתוך ספר הציוני, ואדרבה הם קיבלו את דבריו, וממילא מובן כי הם לא ראו בדברים הללו כפירה ח"ו. וכי את הפיסקא הזאת דוקא לא ראו? ובסוף הוא כותב כך, ובאמת כי לפי"ז, גם הכת"י של ר"י החסיד, אין לרחקו ולגנזו וכו'. והכי נמי יש לישיב שבעה נקיים ושלוש מאות גרבי שמן, ולדרוש דברי רבינו יהודה החסיד, ולא לגנוז. אם ישנן קושיות, צריכים לתרץ אותן. וב"ה עינתי בדבריהם, וראיתי שיש לפרשם לפי דרכו בקודש עפ"י ההלכה, אלא שאין כאן מקומן. הוא גם כן אוחז, שאפשר לתרץ את כל השאלות הללו, רק שאינו מרחיב בכך.

השלמה בעניין חמורו של רבי פינחס בן יאיר ומעלתו.

דיברנו בשיעור הקודם, לגבי הגמרא מסכת חולין, בעניין חמורו של רבי פינחס בן יאיר. הבאנו את דברי מהרש"א, האומר כי יש מקשים, למה החמור לא נתן עינו בעד זה ואכל בעד אחר? וסיים מהרש"א, כי לפי דבריו, הדבר מיושב. כי כיון שאין לבהמה דעת, וכל העניין הוא רק מצד הבעלים, שלא יעשה דבר האסור על פי הדין, אבל לא מצד הבהמה שאין לה דעת, א"כ לפי זה, מיושבת הקושיא שלהם. אבל לכאורה משמע, כי אכן ישנה כאן קושיא, על הצד של בהמה יש דעת.

מהרש"א סובר, כי אכן זאת קושיא, אבל לפי דבריו, אין בבהמה דעת.

הבאנו, כי הגר"מ פינשטיין בספרו דיברות משה, משיג על כך בתוקף, ואומר כי צריך למחוק את הדברים הללו ממהרש"א לכבודו, כי לא יכול להיות שמהרש"א יכתוב דבר כזה. במלים אחרות, לא מהרש"א כתב זאת.

אולם הסברנו, כי דעת המקשים היתה, על פי הסוד. הם ידעו והבינו את הסוד, כי חמורו של רבי פינחס בן יאיר, זהו גלגול של חמורו של ישמעאל, והוא התיקון שלו. והבאנו גם, את מה שכתב בספר בן יהודע. וכידוע, רבי פינחס בן יאיר, היה גלגול של משה רבינו. אומר הבן יהודע, כי חמורו של רבי פינחס בן יאיר, דהיינו האתון הזאת, היתה גלגול שלישי שמעאל. ומדרגת חמורו של רבי פינחס בן יאיר, היא כפי מדרגת הבהמות שהיו בעת בריאת העולם, שהן היו מבוררות. ומדרגתו גבוהה יותר, מאשר בני האדם שאחרי החטא. דהיינו, החמור הזה, מבחינה רוחנית, הוא במדרגה יותר גבוהה מבני האדם. כך הוא מביא, בשם שער המצוות לרבינו האר"י זיע"א.

לפי זה, הוא מסביר את הדיוק בלשון הגמרא, 'עניה זו הולכת לעשות רצון קונה'. מה הפירוש 'עניה'? למה הוא קרא לאתון הזאת, בשם 'עניה'? מפרש הבן יהודע, כי אכן היא עניה, כיון שכאשר האדם הוא במצב של גלגול, אזי הוא מסכן. וז"ל, קראה עניה, כי ממעשיה נראה שמגולגלת בה נפש אדם, והיא אשר היתה מעוררת אותה בדברים של חסידות לעשותם. וכיון דנפש אדם מתגלגלת בבהמה, ודאי אין עניות יותר מזה. הוא מאריך על כך. אולם נראה מסוף דבריו, כי הוא מתכוון להגיד פירוש נוסף. וז"ל, ולפי"ז מובן שפיר נמי, מה שקראה 'עניה'. מהמלה 'נמי' משמע, כי כנראה הוא רוצה לומר פירוש נוסף. כי מדרגתה מעולה ומתוקנת יותר משאר בני אדם. ודא עקא, שלמראה עיניים נחשבה כשאר בהמות, הפחותים מבני אדם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מלאך, כמו שאמרו רז"ל בפסוק 'ואותה החייתי'. דהיינו, האתון של-בלעם, מתה מהמכה שנתן לה בלעם. ולאחר מכן, היא חזרה בגלגול, בחמורו של-רבי פינחס בן יאיר וכו'. אלו דברים נשגבים.

אבל כעת תראו, דבר מעניין. אמנם הדברים הללו שאמרנו, הם דברי קבלה. אבל מה לעשות, שזהו גם הפשט. חייבים היינו להגיד כך, בכדי להבין את היש מקשים, שהביא מהרש"א. וכנראה שהגרמ"פ לא עסק בנסתרות. אולם תראו דבר מפליא, ראיתי כי מישהו הגיע למסקנא הזאת מעצמו אפילו ע"ד הפשט. דהיינו בעמקות ובלמדנות, מבלי להיכנס לענייני קבלה.

ישנו ספר על מסכת חולין, הנקרא בשם דרך ישראל (טופרוביץ), הוא מביא [בדרך תמ"ג] את מהרש"א שהבאנו, וכותב כך, אין הקב"ה מביא תקלה לצדיק, אפי" ע"י אכילת איסור שמאכילין לבהמתו שלא כדין, כמש"כ מהרש"א. ובזה יישב מהרש"א, מה שמקשיין, אמאי לא נתן החמור עיניו בצד זה ואכל בצד אחר? ורבים מתמיהין, דאילו באמת היה חמור נזהר מאיסורים, מה שייך שיפריש תרו"מ? וכי שייך שהחמור יפריש תרו"מ? בשלמא, שהחמור אינו אוכל מעשרות, אני יכול להבין זאת. נניח שהחמור נמצא בדרגא כזאת, שהוא אכן מבין זאת. אבל שהחמור יכול להפריש? וכי הדבר יכול להיות?

תשמעו מה הוא אומר, אבל דברי המהרש"א ז"ל, עמוקים מאד. שימו לב לפשט שהוא אומר. ישנם שני צדדים למטבע, והוא אכן קלע בהבנת העניין. וז"ל, דלא יתכן, שיהיה חמור במדרגה שמדקדק במצוות, ואינו יכול לתקן הטבל. אם החמור הזה, איננו אוכל דבר שאינו מעושר, והוא מדקדק בכך, א"כ יש לו גם את האפשרות והכוח, לעשות תיקון ע"י הפרשה. וכפי מה שרוצה לקיים מצוה, על אף פחיתות מעלתו, כך יכול לתקן לעצמו הטבל. אמנם,

חושבני כי כוונתו לומר, כי 'ענייה', זהו מלשון עיניים. ישנו כאן רמז. דהיינו, לא ענייה, במובן ההיפך מעשירה, אלא מלשון עיניים. כלומר, הוא רוצה ללמוד מכך, כי אמנם אתה רואה כאן חמור, אבל בעצם זאת טעות, זהו לא מה שאתה רואה, כיון שלמעשה ישנו כאן דבר, שהוא בדרגות הרבה יותר גבוהות.

עניין זה, מובא בהרבה ספרי קבלה, ובעל מדרש תלפיות [באות יו"ד], מביא זאת בשם ספר עמק המלך, וז"ל, ישמעאל נתגלגל באתון של-בלעם, ואח"כ חזר ונתגלגל בחמורו של-רבי פינחס בן יאיר. ולהיות שהישמעאלים הם גנבים, לכן נגנב החמור. הרי כתוב, שהשודדים גנבו לו את החמור. אמר הכותב, בזה ניחא שחמורתא של-רבי פינחס בן יאיר, לא אכלה בלי מעשר, כמו שאמרו חז"ל במס' חולין, לפי שבא לתקן מה שעבד עבודה זרה. וכי החמור הזה, כ"כ מחמיר, הוא מעשר בדוקא? אלא, שהרי ישמעאל עבד ע"ז. כדכתיב, את בן הגר המצרית מצחק. ודרשו חז"ל, אין מצחק, אלא ע"ז. והפרשת המעשר הוא להורות, שיש אדון בעולם, כנודע בספר טעמי המצות.

דהיינו, זהו העניין של-הפרשת מעשר. כאשר האדם נותן מעשרות, פירושו שהוא אומר, אין לי מעצמי כלום, הכל שייך להקב"ה, ולכן אני מפריש תרומות ומעשרות. א"כ, זה היה התיקון, לחטא של ישמעאל.

מקור דבריו, הוא מהספר עמק המלך [שער אבא ואמא דף ע"ז עמ' ד']. אולם כנראה, ישנה שם טעות. כתוב שם כך, ישמעאל היה בו כוח חמור. הרי עשיו, זהו שור, כמו שנאמר, ויהי לי שור וְחמור [בראשית ל"ב, ו']. וישמעאל, זהו חמור. ולהיות שבא על חמותו ועל זכרים, בא בגלגול חמורתא. כנראה זה אינו 'על חמותו', אלא צ"ל כפי שמביא החיד"א, 'על חמוריו'. כנראה הרי"ש והיו"ד נדבקו, ונדמה היה למדפיס שכתובה כאן אות תי"ו. שקודם ניתקן באתונו של-בלעם, שמתה באותו מעשה של-

אם החמור יפריש תרו"מ, הדבר לא יעזור בשבילנו. אבל עבורו במדרגתו, הדבר אכן עובד.

כעת הוא אומר חידוש בהלכה. הרי הדין הוא, שאסור לגוי לשמור שבת. גוי ששבת חייב מיתה וסנהדרין דף נח ע"ב. אבל אם בא הגוי, וברצונו להניח תפילין, הוא כבר מתקרב ליהדות, והוא מביין שתפילין זהו דבר חשוב. מה הדין? אם הוא יעשה תפילין לעצמו, זה יהיה כשר, או שלא? בודאי שבשבילנו זה לא יהיה כשר, אבל בשבילו, אכן זה יהיה כשר, לפי הרמה שלו. ונראה לי, דגוי שבא להניח תפילין, כדי ליטול שכר כמי שאינו מצווה ועושה, כמש"כ הרמב"ם בפ"י מה' מלכים ה"י, וע"י רדב"ז שם, יכול לעשות תפילין לעצמו, ויטול ע"ז שכר כמי שאינו מצווה ועושה, אע"פ שתפילין אלו פסולין לישראל. הפלא ופלא.

שאלה מהקהל: קטן יכול להפריש לעצמו? תשובת מרן שליט"א: למה לא? מצד חינוך, אולי כן. אתה שואל, האם זה חל? אולי עדיין אין לקטן מספיק דעת, אבל הגוי, כאשר הוא מתחיל לקבל דעת מסויימת, אזי הוא כבר עלה דרגא. יכול להיות שלגבי הקטן, עדיין הוא לאו בר הכי.

שאלה מהקהל: גם קטן בגיל 12 או 13? תשובת מרן שליט"א: יכול להיות, שהוא יכול להפריש לעצמו. אבל אנחנו, בודאי לא נסמוך על כך. השאלה היא, האם יש לכך איזו חלות מסויימת. אולם יתכן, שישנו הבדל ביניהם. בנ"ד הכוונה היא, כי הוא במדרגה שונה משאר האנשים. לפי המצב שלו, כבר יש לו בחינות אחרות. אבל לגבי הקטן, הוא בכלל פטור, והחיוב שלו הוא רק מצד חינוך, א"כ אין לו חיוב מהותי ועצמי, הוא לא קיבל על עצמו איזה משהו.

בכדי לחדד את דברינו דלעיל, על מנת שנראה כי הדברים הללו אינם תמוהים, למרות

שהשיטה הזאת אינה מקובלת, צריך לדעת כי ישנם כאלה האומרים, שאפי' הרמב"ן סובר כך. האברבנאל הביין, שזאת היא דעת הרמב"ן. כמובן, שהוא חולק על כך, ודוחה זאת, אבל הוא לא עשה את הרמב"ן, שהוא כביכול כופר ח"ו. אבל, הוא כותב דברים קשים כנגד כך.

על הפסוק וַיִּשְׁמַע הַפְּנֵעֵי מֶלֶךְ עָרֹד וּבמדבר כ"א, א"ז, לא אאריך בכך, מי שירצה יעיין שם בפנים, כותב הרמב"ן, מה הפירוש וישמע הכנעני מלך ערד? הרי מלך ערד, היה בארץ ישראל, ובני ישראל עדיין לא עברו את הירדן? מלך ערד, כתוב רק בספר יהושע? א"כ, כיצד הדבר יכול להיות? לכן אומר הרמב"ן, כי אכן 'ערד', זהו בארץ ישראל על-יד חברון, אבל כאשר הם שמעו שבני ישראל באים, הם עזבו את מקומם, ובאו להילחם כנגד עם ישראל. ובסוף כתוב, וַיִּחְרַם אֶתְהֶם וְאֶת עֲרִיהֶם וְשֵׁם שֵׁם, ג"ז. לכאורה, מתי חחרמו אותם? הרי 'עריהם', היו בארץ ישראל, ובני ישראל עדיין לא עברו את הירדן? אלא אומר הרמב"ן, והשלים עוד בכאן לספר, כי חחרמו ישראל גם את עריהם, אחרי בואם בארץ כנען, אחרי מות יהושע, לקיים את נדרם אשר נדרו, ויקראו שם הערים חרמה.

כותב על כך אברבנאל, הרב, כיסתה כלימה פניו, לכתוב שיהושע כתב זה. הרמב"ן התבייש לכתוב, כי את המלים הללו, כתבם יהושע. והניח הדבר בסתם, ש'הכתוב השלימו', אבל לא זכר מי היה הכותב, כיון שלא היה משה עליו השלום. והדעת הזו בכלל, לקחתו הראב"ע מדברי הקראים. אלו פירושים של-קראים. שבפירושי התורה אשר להם, נמנו וגמרו, שלא כתב זה משה. והרמב"ן נטה אחרי הראב"ע.

ומוסיף אברבנאל וכותב דבר קשה, והתימה משלימות תורתו וקדושתו, שיצא מפיו שיש בתורה דבר שלא כתב משה, והם אכן בכלל

שערי יצחק – השיעור השבועי

עפ"י ה' א"כ, זהו בדיוק ההיפך, משיטת האיגרות משה.

וגם הוא [ר"י טוב עלם] כותב כאן כך, מה אתה טוען? כי אם משה מפי עצמו אמרה, הרי שזהו בכלל 'כי דבר י"י בזה?' אבל כל זה מדובר, דוקא על עניין המצוות, אבל לא על סיפורי התורה.

אמנם אנחנו אמרנו, כי זאת איננה קושיא בכלל, כיון שהנביא כתב זאת עפ"י ה'. הדברים מיושבים, אף מבלי שניכנס לעניין זה. אבל לדעתו, מה שכתוב, 'משה מפי עצמו אמרה', זה נאמר על מצוות בדוקא, אבל לא על סיפור, כיון שאין כ"כ נפקא מינה מכך. זהו המהלך שלו. [אח"כ ראיתי אריכות בעניין זה, במילואים לתו"ש פרשת משפטים חלק י"ט דף שע"ח שע"ט].

אני רואה שהזמן קצר, ולא הספקתי להגיד את כל מה שרציתי. חושבני, כי כבר חייבים לגמור את השיעור. והמליץ המאירי על כגון דא את מאמר חז"ל ועשו סייג לתורה. רציתי להוסיף דברים בעניין שהתחלנו לדבר בשיעור הקודם, לגבי הפלת עובר, להסביר יותר את הנושא הזה, אבל הזמן קצר והמלאכה מרובה.

בכל אופן, בכדי שהדברים יהיו ברורים, לפחות לגבי הנושא דלעיל, אם מישוהו רוצה לברר עוד משהו בעניין זה, הוא יכול לשאול בעת.

שאלה מהקהל: מה לגבי שמונה עשרה דבר שהם 'תיקון סופרים'?

תשובת מרן שליט"א: זהו נושא בפני עצמו. תראה בתשובת הרשב"א, וגם המנחת שי כותב על כך, וכבר הארכנו בזאת בס"ד בספר האותיות המשונות בתורה [פרק שנים עשר דף קל"ג קל"ד]. אמנם כתוב, שישנם י"ח דברים, שהם תיקון סופרים, כגון [בראשית י"ח, כ"ב] וְאַבְרָהָם עוֹדְנוּ עִמָּד לְפָנַי יְיָ. אבל הם אומרים כי הכוונה היא, שזה 'נראה' כתיקון סופרים. דהיינו, זה נראה כתיקון הלשון, כמו מישוהו המתקן ומכוין את הדברים בצורה אחרת. אבל הדבר אינו כפשוטו ח"ו.

'כי דבר י"י בזה'. רחמנא ליצלן. כך כותב אברבנאל על הרמב"ן. הדבר הוא מדהים.

אבל, כנראה הרמב"ן לא התכוין לכך. דהיינו, זה לא שהרמב"ן התבייש לכתוב זאת, ולכן הוא כתב זאת בעקיפין, כפי שהבין ר"י אברבנאל. אמנם אינני יודע, אם הדבר מוכרח בלשון הרמב"ן, אבל בהחלט אפשר ללמד עליו זכות. שהרי הרמב"ן כתב בלשון, 'השלים הכתוב'. הוא לא כתב, 'השלים יהושע'. האברבנאל הבין בדברי הרמב"ן, כי כוונתו שיהושע כתב זאת. כביכול הדבר נכתב לאחר מכן, בזמנו של יהושע. אבל ברמב"ן כתוב, 'השלים הכתוב'. דהיינו, הקב"ה אמר למשה רבינו, אני אגמור ואגיד לך, מה יהיה בסופו של דבר. כבר השיבו כך על טענות האברבנאל בספרים רבים, כגון כלי חמדה למהר"ש לאניאדו, ועוד רבים.

ולאמיתו של דבר, ישנו פירוש על התורה, של מהר"ם אלמושנינו, והוא כותב על הפסוק וְהַכְנַעֲנִי אֶזְבָּרְךָ [בראשית י"ב, ו'], מה הפירוש 'זה הכנעני "אז" בארץ?' לכאורה משמע, כי דוקא "אז" הוא היה, אבל לא בזמנים שלאחר מכן. והלא בזמן משה, הכנעני כן היה בארץ? אלא הוא אומר (בכוונת דברי הראב"ע) כי לא יכול להיות שמשה רבינו כתב זאת, כי בימיו עדיין היתה ביד כנען, אלא שנאמר, יהושע או עזרא כתב כן.

כמו-כן, ישנו פירוש של רבי יוסף טוב עלם, לרבי יוסף בן אליעזר הספרדי, בספרו צפנת פענח, והוא כותב בפירושו כך, נראה שלא כתב משה זאת המלה בכאן, רק יהושע או אחד משאר הנביאים וכו'. ואחר שיש לנו להאמין בדברי קבלה ובדברי נבואה, מה לי שכתבו משה, או שכתבו נביא אחר, הואיל ודברי כולם אמת והם בנבואה.

כך הם כותבים במפורש, שזאת איננה כפירה, אלא שהם דברי נבואה, כיון שהנביא כתב זאת

שם אמנם הבאתי [באות ג'] בשם ספר הקנה כי יש להישמר מלומר כי עזרא הוסיף אותיות וכו' מליבו, שזה כפירה גמורה וכו' כי דבר י"י בזה. אך מובא שם עוד בשם המנחת שי, כי יש מי שכתב כן וכו' יעו"ש. ועכ"פ לפי מה שביררנו כעת בס"ד, אין הדבר מוחלט, ויש פנים מסבירות לכך.

שאלה מהקהל: אם דוד החליף, א"כ ישנו שינוי בתורה?

תשובת מרן שליט"א: לא השתנה שום דבר. זהו בסה"כ מזמור, אבל לא השתנתה שום מצוה ע"י כך. הרמב"ם אומר זאת, לגבי המצוות. אבל על מלים ואותיות, הדבר אינו משמעותי. אולי אלו הן שיטות יחידיות, אשר אינן מקובלות. אבל לבוא ולהגיד שזאת כפירה? זאת איננה כפירה. יכול להיות דבר כזה. כיון שזהו דבר לא משמעותי, והדבר נאמר עפ"י הנבואה, לא שייך לבוא ולהכחיש זאת. ואי אפשר לבוא ולהגיד, שהספר הזה חייב גניזה, ושזהו ספר פסול, ושצריכים לשרוף אותו. אבל לגבי השאלה, האם לקבל כך את הדברים? רק ה' יודע. הנסתרות ל"י אלדינו. והוא יסייענו על מעשי רצונו, ויראנו נפלאות מתורתו, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741

לק"ק
הקו בפיקוח
מו"צ

"קול יהודי תימן"

058-70-20-222

תוכן ומידע לק"ק תימן

תורה, תפילה, הלכה, מזסר, שירים
מושגים, יצאו לאור, אירועים, ועוד...

בעלות של שיחה סלולארית רגילה ולבעלי המנויים "ללא הגבלה" שיחת חינם
ניתן להשאיר הודעות בקו לזיכוי הרבים ללא תשלום,
כמו כן ניתן לפרסם בתי עסק וכדו' בתרומה סמלית,
השארת הודעות בשלוחה 9, פירסום ההודעה מותנה באישור הועדה הרוחנית.